

Araştırma Makalesi / Research Article DOI: 10.33207/trkede.1514412

SABINE ADATEPE’NİN “BAHAR” ADLI ROMANINDA KALIP YARGILAR

Stereotypes in Sabine Adatepe’s Novel ‘Bahar’

Gülay BOLATTEKİN*

ÖZ: İnsanın kendini güvende hissetme ihtiyacı yaşamın bütün evrelerinde belirgindir. Bilinmeyene duyulan endişe ve merak eksik bilgilerle yapılmış tanımlamalar ortaya çıkarır. Bu aşamada doğruluğu tartışılır olan fakat bilinmezlik sebebiyle kuşaklar boyunca aktarılacak tanımlamalara başvurulması bilinmezliği kolaylaştırıcıdır. Kalıp yargılar, bizden öncekilerin kısıtlı bir zaman diliminde kısıtlı bir çevrede deneyimlediği fakat genele yayılarak doğruluğu irdelenmeden kabul edilen bilgiler olarak yaşamda kullanılır olur ve çatışmaları beraberinde getirir. Adatepe’nin ikinci kuşakla süren Türk-Alman etkileşiminin yansımalarını örnekleyen eseri, *Bahar*, göçmenleri tehdit unsuru olarak görenlerin kalıp yargılarla çevrenmiş düşüncelerinin yanlışlığını gösterir. Bu farkındalığın Türk dili ve edebiyatına hâkim Alman bir yazar ve çevirmen tarafından dile getirilmesi Alman toplumunun bilinçlendirilmesi konusunda önemlidir. Bu çalışmada Sabine Adatepe’nin *Bahar* adlı romanında işçi göçü, İslamofobi, kadın-erkek ilişkilerindeki kültürel, ahlaki ve dini uyumsuzluklar, Türk-Alman aile hayatı, geleneksel değerlerle çatışan yeni hayat tecrübeleri ile ilgili kalıp yargılar incelenmiştir. Çalışma eklettik inceleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Çalışmanın giriş bölümünde kalıp yargı kavramı açıklanmış, göç süreci ve yazar hakkında kısa bilgilendirmeden sonra eserden alıntılarla kalıp yargılar örneklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sabine Adatepe, *Bahar* (Kein Frühling für Bahar), Stereotip (Kalıp Yargılar), Göç, İslamofobi

ABSTRACT: The human need to feel safe is evident in all stages of life. Anxiety and curiosity about the unknown leads to definitions made with incomplete information. At this stage, resorting to definitions whose accuracy is questionable but which will be passed down through generations due to the unknown facilitates the unknown. Stereotypes are used in life as information that was experienced by those before us in a limited period in a limited environment, but which is generally accepted without examining its accuracy and brings conflicts. Adatepe's work, *Bahar*, which exemplifies the reflections of Turkish-German interaction with the second generation, shows the fallacy of the stereotypes of those who see

* Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya, gbolattekın@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1231-7211



© Copyright 2023 Bolattekın


Geliş Tarihi / Received: 11.07.2024
Kabul Tarihi / Accepted: 10.09.2024
Yayın Tarihi / Published: 20.01.2025

immigrants as a threat. The fact that a German writer voices this awareness and translator who is fluent in Turkish language and literature is important in raising awareness of the German society. In this study, in Sabine Adatepe's novel *Bahar*, stereotypes about labor migration, Islamophobia, cultural, moral and religious incompatibilities in male-female relations, Turkish-German family life, and new life experiences that conflict with traditional values are examined. The study is based on an eclectic analysis method. In the introduction part of the study, the concept of stereotypes is explained, and after a brief information about the migration process and the author, stereotypes are exemplified with quotations from the work.

Keywords: Sabine Adatepe, *Bahar* (Kein Frühling für Bahar), Stereotypes, Migration, Islamophobia

Cite as / Atıf: BOLATTEKİN, G. (2025). Sabine Adatepe'nin "Bahar" Adlı Romanında Kalıp Yargılar. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 259-288. <https://doi.org/10.33207/trkede.1514412>

Yayın Tarihi	20 Ocak 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır. 
Date of Publication	20 January 2025
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes

Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License. 

Giriş

Kalıp yargı kavramının ilk olarak sözlük anlamını açıklayacak olursak *Almanca Duden Sözlüğünde*, “sosyal psikoloji ve psikolojide basite indirgeyici, genelleiyici, basmakalıp yargılar, kişinin kendisi, başkaları veya bir şey hakkında [haksız] önyargı; sabit, klişe görüntü psikiyatri ve tıp alanında dilsel ifade veya motor hareket” olarak tanımlanmıştır. Kavram, “klişe, şablon ve önyargı” “Stereotyp” (2023) kelimeleri ile de eş anlamlı kabul edilmiştir.

Wahrig Sözlüğünde (1987: 743) ise, kavram “sabit yazı tipiyle basılmış, sabit, değişmeyen, sürekli tekrarlanan, her zaman aynı, kalıplaşmış” olarak açıklanmıştır. Kökeni Fransızca *stéréotypie* olan kelime TDK sözlüğünde: “Basımcılıkta, matris kâğıdı kullanarak formları, klişeleri ve metinleri çoğaltmaya yarayan yöntem, sosyal bir grubun içinde olan ve içinde bulunduğu grubu en iyi temsil eden özellikleri taşıyan, örnek gösterilebilecek kişi, basmakalıp olan (düşünce)” “Stereotip” (2023) olmak üzere üç farklı anlamda kullanılmıştır.

Sabit düşünce yapısını kavramlaştıran bu terimi ilk olarak Walter Lippmann, 1922 yılında *Public Opinion* adlı eserinde kullanır. Psikolojik açıdan stereotiplerin içsel dürtüleri, önyargıları veya hayal kırıklıklarını yansıttığını savunur (Lippmann, 2004: 9). Kavramın kalıcılığını “bir stereotip her nesilde ebeveynden çocuğa o kadar tutarlı ve otoriter bir şekilde aktarılabilir ki neredeyse biyolojik bir gerçekmiş gibi görünebilir” sözleriyle ifade eder. Kalıp yargıdaki tutumun geçerliliği tartışılır olsa da vazgeçilmezdir. Özellikle “Karşılaşılan kültürle ilgili herhangi bir bilgiye sahip olunmadığında, genellikle arada bir fark olmadığını varsaymak ve kendi kültürel ortamı içindeki gibi davranmak insana mantıklı gelir” (Kartarı, 2014: 20). Bu kolaycı yaklaşım “kişilik özelliklerini, tutumları ve

değerleri, açık, sözlü davranışları ve fiziksel görünümün yönlerini” (Körner, 2013: 3) kapsayan birçok yargıya sahiptir.

Uta Quasthoff (akt. Groth, 2003: 95) dilsel yapılarına göre kalıp yargıları dört türe ayırmaktadır:

- [...] en basit dilsel türü predikasyon (hüküm), bir grubun nitelendirilmesi, örneğin; *Türkler misafirperverdir, Almanlar dakiktir.*
- Kamusal görüşler ifade eden, cümleye edilgen bir anlam yükleyenler. *Örneğin, Yahudiler cimri olarak kabul edilir.*
- Konuşmacı kendi tavrını ve görüşünü direkt ortaya koyduğu “*İnanıyorum, bana göre vb.*” gibi kullanımlar.
- Sadece metnin bağlamından çıkarılabilecek özellik taşıyan dinleyicinin veya alıcının dünya bilgisine, genel kültürüne dayanan “*O bir Yahudi, ama dürüst*” ifadeleridir.

Thiele (2015: 21), kalıp yargı çeşitlerini “ulusal, etnik, din, cinsiyet, yaş ve meslekle” ilgili olmak üzere ana kategorilere ayırırken Quasthoff’un maddelerini de sadeleştirmiş olur. Brigham ise sınıflandırırken kavramın kapsayıcılığındaki hata oranının yüksekliğine dikkat çeker: “Doğru olmayan genellemeler, geçerliliği belirtilmemiş yapılar, sınıflandırmalar ve kavramlar, kusurlu bir düşünce sürecinin ürünleri, genellemeler ve alışkanlıklar olarak stereotipler” (akt. Six, 1987: 44) şeklinde ayırır.

Bütün maddelerde stereotiplerin doğruluğu ve kesinleşmesi mümkün olmayan yapılar olduğu göz önüne serilir. İlk karşılaşmada oluşan fikirler yanlış anlamadan kaynaklı olabilir ve bunların genele yayılması sağlıklı değildir. Buna rağmen insanoğlu bu kavramlara başvurma eğiliminde ve yabancıyı daima bir tanıma dâhil etme arzusundadır. Harlak (2000: 48-49’dan akt. Işık, 2013: 165), kalıp yargılara başvuru sebeplerini şöyle özetler:

- “Geniş insan gruplarını birkaç tane genel, ortak niteliğe, yani kalıp yargılara dayandırarak nitelermeye yönelik insanlarda bir hazırlık, bir eğilim mevcuttur.
- Geniş insan gruplarına yönelik kalıp yargılar değişime karşı oldukça dirençlidirler.
- Kalıp yargılar, oldukça genç yaşlarda, öyle ki, stereotipin söz ettiği grup hakkında hiçbir kesin bilgiye sahip olmadan önce öğrenilir.
- Kalıp yargılar, gruplar arasında sosyal gerilimler meydana geldiğinde daha fazla kullanılır ve daha düşmanca olur.
- Kalıp yargılar, çok az düşmanlık içerdiğinde fazla problem yaratmazlar. Aksi olduğunda ise oldukça problem çıkarırlar”.

Neubauer (2011: 33), gündelik dilde kalıp yargı ifadesinin küçük düşürücü olduğunu belirtirken Öner ve Uçar (2023: 50), kız ve erkek çocuklarının spor eğitimi tercihlerinde bile cinsiyetle ilgili kalıp yargıların

etkin olduğu sonucuna varır. Sakallı ve Türkoğlu'na göre (2019: 54), cinsiyetle ilişkilendirilen kalıp yargılar da bu yanlış genel değerlendirmelerin başında gelir. "Betimleyici (descriptive), buyurgan (prescriptive) ve yasaklayıcı (proscriptive)" başlıklarında incelenen cinsiyetçi kalıp yargılar, kadın ve erkeklerin nasıl olması/tanımlanması gerektiği ile ilgili olan buyurgan ve yasaklayıcı ögenin erkekleri "kariyer-odaklı, lider vasıflı, öfkeli, girişken, bağımsız, hırslı, çalışkan, baskı altında bile iyi çalışabilen, zeki, analitik, ikna edici, yeterli ve rekabetçi olarak idealize ederken; kadınları duygusal, sevecen, çocuklarla ilgilenen, başkalarını düşünen, iyi bir dinleyici, arkadaş canlısı, kibar ve yardımsever" (Burgess ve Borgida, 1999; Spence ve Helmreich, 1978; Terborg, 1977'den akt. Sakallı ve Türkoğlu, 2019: 54) tanımlamalarıyla bütünleştirir. Kesin sınırlarla çizilen bu görev listesinin dışında hareket eden kadın/erkek yine değerleri belirleyen toplum tarafından yetersizlikle ve toplumsal rolüne uygun hareket etmemekle suçlanacaktır.

Akmeşe ve Deniz (2015: 324), medyadaki cinsiyetçi söylemleri incelediklerinde "kadının zayıf, kırılgan, erkeğe bağımlı, toplumsal cinsiyet kalıpları içerisine belirlenmiş fonksiyonları (doğurmak, yemek yapmak, anne olmak, evi evirip çevirmek, cinselliğiyle erkeğe hizmet etmek olduğunu bulurlar. Geçen zaman diliminde teknolojinin ilerlemesi sosyal yaşamdaki sınıflandırılmış yaklaşımlara etki etmemiştir.

Kalıp yargıları tanımlarken kesinliğinin şüphe götürür olduğuna dikkat çeken Six (1987: 44), "açıkça tanımlanmış özellikler listesi değildir, kalıp yargılar 'kenarlarda' bulanıktır, saçaklanırlar" ifadesiyle tutumun yanlışlığına vurgu yapar.

Kalıp yargılar, iletişim sürecini de olumsuz etkileyebilecek özelliğe sahiptir. "Stereotiplere inanmak, insanlara önyargı ile yaklaşmamızı ve onların gerçek karakterlerini görmemizi engeller. Genelde olumsuz özelliklerden yaratılan bu klişe tiplere, eğitim ve sorgulama seviyesi arttıkça ortadan kaybolur" "Tembel beyinlerin nefret etmek için yarattığı klişe insan" (2023). Ancak bu durum uzun süreli bir etkileşimi gerektireceğinden meşakkatlidir.

Kalıp yargı, kişinin hem kendi milleti hem de farklı milletler hakkındaki düşünceleri olarak çeşitlilik gösterecektir. Bir kültür veya grup üyesinin başka bir grup veya kültür hakkındaki düşünceleri hetero-stereotipler, bir kültür ya da grup üyesinin kendi grubu hakkındaki düşünceleri ise oto-stereotipler olarak tanımlanır (Kretschmar, 2002: 71'den akt. Dağabakan,

2018: 129). Özellikle heterostereotiplerin yaygın kullanılmasının sebebi bireye anlamakta ve tanımlamakta zorlandığı toplumu, durumu veya kişileri kolayca ifade etme imkânı sunmasıdır (Buchanan ve Cantril, 2010: 327). Bu tür kalıp yargılar küreselleşme sürecinde birbirinden haberdar olmayan milletler için ön bilgi olmuştur. Ülkelerin ve milletlerin kendilerine has bu özellikleri kalıp yargılarla şekillendirmeleri tanınmalarını kolaylaştırılır. Örneğin “Fransa duygusal bir ulusal kalıp yargı çağrışımına Almanya fonksiyonel bir ulusal kalıp yargı çağrışımına sahiptir” (Leclerc’den akt. Coşkun vd., 2017: 306).

Perk (2019), Alman ve Türk kültürünün işçi göçüyle karşılaşmasının ardından uzun yıllar geçse de göçmen edebiyatı eserlerinde birbirleri hakkındaki kalıp yargıların kuşaklar sonra bile etkisinin hâlâ sürdüğünü saptamıştır.

Lindner (2009: 31) da Amerika’daki Almanya algısına bakıldığında beyaz sosis, buğday birası, dakiklik, otoyoldaki hız sınırları ile resmedilen Almanya’nın bu imajının tarihî bir dönüm noktasıyla (Hitler rejimi) geride kaldığını belirtir. Kalıp yargılara yüklenen anlam toplumdaki topluma da değişim gösterir. Örneğin Kuzey Amerikalılar için olumlu stereotipler arasında “iddialı, baskın ve güçlü olmak” yer alır ve bu yargılar “bireysellik ilişkili” kabul edilirken Koreliler için “empatik, cömert, duyarlı, dürüst ve güvenilir” gibi olumlu özellikler kolektivizmle ilişkilendirilir (Hogg ve Vaughan, 2018: 567).

Kalıp yargılar daha çok yabancı olanı nitelendirme amacıyla kullanıldığından Avrupa halkına yöneltilen “biz ve başkaları” temalı bir ankette, ülkelerindeki Avrupa dışından gelen göçmenleri değerlendirmeleri istenir. İlk soruda halkın aklına yabancı dendiğinde ilk hangi millet geldiği sorusuna Türk, Arap ve Asyalılar cevabı verilir. Ankete göre başkalarının sayısını aşırı derecede rahatsız edici bulan ülkelerin başında Federal Almanya gelir. Kalıp yargıların oluşturulmasında daha çok azınlıkların karşılaştırılması ve dezavantaj olarak görülmesi günah keçisi teorisine yakınlık gösterir (Groth, 2003: 29).

İletişimde “damgalanmış bir grubun üyeleriyle etkileşime geçmede endişe duyulmaktadır. Yanlış bir şey yapma ya da söyleme konusunda veya diğer kişinin onun hakkında ne düşündüğü konusunda endişelenmek ve sonuçta etkileşimin inişli çıkışlı, stresli ve rahatsız edici” (Hogg ve Vaughan, 2018: 454) olma ihtimali özellikle kültürlerarası iletişimde çekinceye sebep olur. McArthur ve Friedman (akt. Hogg ve Vaughan, 2018: 442) insanların

çatışmaya neden olacak olumsuz nitelikleri azınlıklara yakıştırdıklarını ve onları sorun kaynağı saydıklarını belirtir. Dağabakan (2018: 127), kalıp yargıların ayırıcı gücünü “güç ve hâkimiyet iddialarının bireysel veya ideolojik motivasyonu” olarak nitelerken neden azınlıklara daha çok yakıştırdığını örnekler.

Günther Blaicher, özellikle etnik değerlendirmeleri bu anlamda eleştirir ve “Ulusal klişeler rahatlık ve entelektüel üşengeçlik için sunulan önerilerdir. Onlara karşı koymak her modern filolojinin görevidir” (akt. Winkgens, 1987: 295) diyerek kültürlerarası etkileşimi olumlu yönde kurmak için bilim insanlarına düşen görevi vurgular.

Diğer yandan bu yargıların az da olsa doğruluk payı içerdiği iddiasında bulunan Lippmann (1922: 95), insanın bu yargılar aracılığıyla topluma aidiyet geliştirdiğine inanır:

“Bunlar aynı zamanda dünyanın düzenli ve az çok tutarlı bir resmidir, alışkanlıklarımız, zevklerimiz, kapasitelerimiz, konforlarımız ve umutlarımız kendilerini ayarlamışlardır. Dünyanın tam bir resmi olmayabilirler. Ama bunlar bizim adapte olduğumuz olası bir dünyanın resmidir. O dünyada insanların ve nesnelerin iyi bilinen yerleri vardır ve kesin beklenen bazı şeyleri yaparlar. Orada kendimizi evimizde gibi hissederiz. Uyum sağlarız. Bizler üyeyiz”.

Lippmann (1922: 29), kalıp yargılardan vazgeçilmesinin “insan yaşamını yoksullaştıracığı” kanısındadır. Zihinsel ve ruhsal açıdan hazır bulunma donanımını kalıp yargılarla sınırlandırmak ve yeniliklere kapalı olmak iletişim sürecini zorlaştıracaktır. “Kültürlerarası iletişimde kişinin olumsuz kalıp yargılara sahip olması, onun söz konusu kişiyle ilişkiye girmeye hazır olmadığı anlamına gelmektedir” (Işık, 2013: 159).

Yanko Tsvetkov, tarafından hazırlanan *Atlas of Prejudice* eserinde birçok ülkenin diğer ülkeler hakkındaki kalıp yargıları sergilenir. Çalışmada Türkler Almanya'yı “döner Cumhuriyeti Kuzey Türkiye” olarak görürken, Hindistan'ın bakış açısında Türkiye çoktan Avrupa ile eşdeğer bulunan “Avrupalı Müslümanların” olduğu yer olarak nitelenmiştir. Bir diğer Müslüman ülke İran “beceriksiz/hantal/uyumsuz Müslümanlar” olarak nitelenmiştir “Atlas of Prejudice” (2023).

Kalıp yargılara başvururken amacımız “farklılaşmamış bir grup insandan, seçilen özellik üzerinden belirli bir tanımlanmış grubu ayırmaktır” (Hinton, 2000: 7). Bu sebepten Eroğlu (2013: 133), kalıp yargıların yanlışa götüren tutumunu eleştirir. Çünkü çok kısıtlı deneyimin ürünleri ve eksik bilgi içeren inançlardır. Altıntaş (2022: 43), kalıp yargıları “genelleştirme” ve

“özelleştirme” başlıkları altında inceler. Genelleştirmede bir kişiyle başlayan düşüncemizi diğer kişilere de atfetme yapıyorken özelleştirmede bir grup ya da kişiyle oluşturduğumuz düşünceyi herkese yayma durumu söz konusudur. Her iki durumda da fikirleri önceden çizen yakıştırmaların olması sağlıklı iletişim kurulmasına engel olacaktır.

Öztürk (akt. Özkantar, 2022: 41), kalıp yargılarla oluşturulmuş düşünce sisteminin iktidarın sorumluluklarını kolaylaştırdığını belirtir, çünkü kanunlara uygun yaşamak isteyen birey bu şartlandırılmış davranışlara uymak zorunda hissedecektir.

Kalıp yargıları, “cinsiyet, ırk, meslek, fiziksel görünüş, yerleşim yeri, bir örgüt ya da gruba üye olma gibi ayırt edici bir özelliğe dayanan bir şema türü” olarak niteleyen ve “toplumsal ve çevreden öğrenilmiş” olmasına dikkat çeken Gökdağ (2004: 40), “kalıp yargılarla düşünme daha çok güçlünün özelliğidir” (2004: 42) ifadesiyle etkileşimde bulunan baskın toplumun etkisini vurgular. Bu durum göç sürecinde kalıp yargıların ev sahibi toplum tarafından sıklıkla kullanılacağına kanıttır.

Diğer topluma karşı üstünlüğü örnekleyen bu yaklaşım Amerika’daki göçmenlere de uygulanır. Bhabha (2016: 19), bu ülkede Almanya’nın şimdilerde uyguladığı seçmeci göçmen politikasının varlığına dikkat çeker. Kızılderili ve Afrika Amerikalılarını görmezden gelen devlet, meslek sahibi göçmenleri seçerek ekonomik kalkınmayı amaçlamaktadır.

Almanya’da kendi ırkının öğrenimine daha çok önem vermektedir. Turan (1992: 240-243), Almanya’da Türk çocuklarının bireysel başarılarının göz ardı edilerek topyekûn başarısız görülmesine karşı çıkar. Bu durum uyum sürecini de sekteye uğratmaktadır.

Genellikle küçük düşürücü, aşağılayıcı genelleme ifadelerinden oluşan kalıp yargılarda Tezcan (1974: 224), Türklere atfedilen tembellik/az çalışma gibi özelliklerin tarımsal faaliyetlerle uğraşılması sebebiyle kaderci bir yaklaşım ve tevekkülden kaynaklandığını belirtir. Sonradan çok başarılı bulunacak olan Türk işçilere kalıp yargılarla eleştirel yaklaşılması etkileşimi engellemiştir. Güçlü tarafın üyeleri kendilerini toplumda ayırıştırarak rollerini belirginleştirmiştir.

Tüm söylemler ışığında kalıp yargıların yeni karşılaşılan topluluklarla ilgili olarak karşı tarafı gelecek nesillere dahi tanıtabilecek öznel, eksik, genelleştirilmiş, ayırıştırıcı, küçümseyici, eleştirel ve önyargılı ifadeler olarak tanımlamak mümkündür.

Göç

Göç, "süresi ve nedeninden bağımsız yer değiştirme hareketidir" (Hopyar, 2017: 31). Hopyar (2017: 55), günümüzde Suriye'den yapılan zorunlu göçlere dikkat çekerken göçün sebebi ne olursa olsun beraberinde "bürokratik, barınma, eğitim, dil, sağlık, istihdam, kültürel ve sosyal dışlanma ile psikolojik sorunları" getireceğini vurgular. Avrupa ülkeleri bu sorunlardan ziyade her zaman kendi ülkelerinin alışılmış düzenlerini ön planda tutmakta ve göçlerle bozulmasının önüne geçmeye çalışmaktadır. Örneğin Almanya, savaşta ebeveynlerini kaybetmiş küçük yaştaki çocukları almada da ısrarcı davranmakta ve topluma bütünleşmiş birey yetişmesini ön planda tutmaktadır (Hopyar, 2017: 59).

Berger (akt. Bhabha, 2016: 303), Almanya'daki dile ve kültüre yabancı Türk işçilerin göçünü ise rüyaya benzetir; "İşçinin amaçlılığına, kendisinin veya tanıştığı hiç kimsenin bilmediği tarihsel zorunluluklar nüfuz etmiştir. Bu yüzden sanki onun hayatı bir başkası tarafından rüya olarak görülmüştür".

Zamanla artan nüfus ve karşılanmayan ihtiyaçlar insanları başka arayışlara sürükleyecektir. Göçmenlerin "[...] kentin ittikleri şehre doluşacak ve ucuz işgücünü" oluşturacağını belirten Bezci (2017: 7), göçün tarihsel süreçte kır ve kenti şekillendiren bir oluşum olduğuna değinir.

Gençler, yaşamlarını idame ettirme noktasında göçü tek seçenek olarak görürken Necatigil (2015: 93), *Ayrılık Destanı* şiirinde gurbetliğin insanı bölen, iki ülkeye de tam olarak ait hissedemeyen bireyler bırakacağını belirtir: "Ay toylar uçar/ Geride yavruları/ Yarım İstanbul Hacer / Yarım Almanya Ali". Hissy (2012: 83-84) de göçle karşılaşan en az iki farklı toplumun yaşadığı olgunun sadece coğrafi sınırlar arasında gelişen bir hareket olarak basite indirgenemeyeceğini mekâna yüklenen anlamın değişmesiyle gösterir. Göç, sınırları ortadan kaldırarak ulusal bir bölgenin yersiz yurtsuzlaşmasına sebebiyet verecektir.

İnsanların parayı "her şeyin değişiminin mutlak aracı" (Blumenberg, 2017: 12) olarak görmesi bilinmeyen topraklara göç etme cesaretini artırmıştır. Blumenberg (2017: 12), "insana özgü tüm yolculuklarda bir başkaldırı saklıdır" der. Foucault (2017: 292), "insanların hayal güçleri (yaşadıkları iklime göre, yaptıkları deneylere göre), ilkel işaret etmelerden itibaren halkına göre farklılaşan türetmeler doğurmaktadır" derken göçü cesaret edenlerin hâlini özetler.

Göçün olumlu yönü ise kültürel etkileşim imkânıdır. Coğrafi açıdan daha önce karşılaşmaları mümkün olmayan kadın ve erkekler iletişime geçtiklerinde “Davranış örüntüleri değiş-tokuş edilir, yeni fikirler oluşturulur, kültür zenginleştirilir ve yaygınlaştırılır.” (Fichter, 2011: 182). Göçle karşı karşıya gelen toplumların birden kaynaşması, farklılıkları yok etmesi zaman gerektiren bir süreçtir. “En açık toplumlarda bile göçmenlerin genel nüfusa özümsetilebilmesi için iki veya daha çok kuşağın geçmesi gerekir” (Fichter, 2011: 183). Bu zaman diliminden sonra lineer akış içinde devlete çok fazla sorumluluk düşmeyecek birey topluma kendiliğinden uyum gösterecektir.

Göçlerin ilk amacının memlekette hayat standardını yükseltecek para kazandıktan sonra dönmek olduğuna değinen Adanır (2010: 3), “Kendini baskı altında hisseden bireylerin başarılı olma olasılıkları çok zayıftır. Karşılıklı duyarsızlık ve hoşgörüsüzlük zamanla insanları kutuplaşmaya, hatta birbirlerini görmezden gelmeye itiyor.” ifadesiyle göçlerdeki yaşamı güçleştiren ve erken dönüşe sebep olan noktaları vurgular. Benzer şekilde Servais (2010: 26) de göçmenler ile yerli halkın hedeflerinin farklılığını vurgular. Herhangi bir düşmanlık ortamında her milletin kendi çıkarını savunacağı aşikârdır.

İşbilen ve İmer (2009: 47-48), Almanya’da Türk nüfusunun fazlalığına dikkat çeker. Yüksek nüfus oranına rağmen Türk dil ve kültürüne ait derslerin Alman okullarındaki sayısının azaltılmasının ve ders saatlerinin normal programın dışına çıkarılmasının Türk çocuklarını ana dillerinden, köklerinden ve kimliklerinden uzaklaştıran bir yaklaşım olduğuna dikkat çeker.

Göç sırasında kadın ve erkekler farklı etkilenirler. Yapılan çalışmalarda erkekler arasında göçmen ya da göçmen olmama durumunun belirgin bir fark oluşturmadığı görülürken kadınların yaşantıları iyi bile olsa psikolojik olarak daha çok etkilendikleri görülmüştür (Aydoğan vd., 2010: 389).

Göçle birlikte sosyal bağların kopuşu kadınları strese son olarak da rahatsızlıklara sürükleyen bir süreç olur. Asyalı kadınlar üzerindeki çalışmada iklim ve iklimin beraberinde getirdiği sorunlar yanında kalabalık aileden koparak sosyal desteğin de olmadığı bir ortamda kadınlar psikolojik ve fizyolojik açıdan etkilenmektedir (Ahmad vd., 2005: 125-127).

Aidiyet kurulan ortamdan her türlü alışkanlığından kopma kadın ruhunu daha çok etkilemektedir. Girard (2005: 20), göçün sarsıcı etkisini kültürel kopuşta görür. “Farksızlaşarak silinme eğilimine giren şey kültürdür. [...]”

Kültür silikleştiğinde insanlar kendilerini güçsüz hissederler; felaketin büyüklüğü karşısında şaşkına dönerler ama doğal nedenlerle ilgilenmek akıllarına gelmez". Yeni ortama uyum için verilen mücadele bu farkındalığı gölgeler ve göçün başlattığı kalıp yargıların sıkça rastlandığı zorlu bir yaşam süreci başlar.

Sabine Adatepe

Kendisini serbest edebiyat çevirmeni ve yazarı olarak niteleyen Adatepe, lise yıllarında Türk işçilerle aynı fabrikada çalışırken Türkçe de öğrenmiştir. Türkoloji'nin yanında *İran Dilleri ve Tarihi* ile *Alman Dili ve Edebiyatı* bölümünü okuyan Adatepe, Almanya'da Türkiye'nin hâlâ "döner kebab, göbek dansı, güneşli sahiller ve antik eserlerin ülkesi" olarak algılandığını bunun önüne yapılacak kitap fuarlarında edebiyatını tanıtarak geçebileceğini vurgular "Sabine Adatepe" (2023). İstanbul'da kaldığı süre zarfında da hem dilsel öğelere hem de sosyal yaşama tanıklık eder. "Türkiye Kütüphanesi" projesi ile Türk edebiyatının önemli eserlerini Alman diline kazandırmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı *Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi* (TEDA) kapsamında Almancaya çevrilen eserlerin çevirmenleri arasında Sabine Adatepe, "kırk bir eser çevirisiyle" ilk sıradadır (Sağlam, 2015: 9) Adatepe, dile olan yakınlığını eşiyile Türkçe konuşmaya devam ettiğini belirterek vurgular. Yazar, "*Der bunte Hund* (2015), *Kein Frühling für Bahar* (2013), *Der Geist ist aus der Flasche* (2014)" eserlerini de yazmıştır "Sabine Adatepe Hakkında" (2023). Türkçeye *Bahar* adıyla çevrilen romanında yazar eseriyle Almanların "bundan böyle Almanya'daki Türklere farklı bir gözle bakacağız" "Sabine Adatepe" (2023) demelerini sağlar. Bu kültürel çatışmaların önlenmesi adına çok önemli bir faaliyettir. Okuyucudan beklentisini ise şu sözlerle ifade eder:

"Bahar'ı okuyan herkes sanırım şu ya da bu köşede kendisine hitap eden bir şeyler bulur kitapta. Hepimizin bilerek ya da gayri ihtiyari güttüğümüz önyargıları ve hazır görüşleri kitap okunduktan sonra bir daha sorgulanırsa çok sevindirir tabii ki" "Sabine Adatepe" (2023).

Alman bir yazarın bakış açısıyla oluşturulmuş, Almanların Türk toplumunu daha yakından tanımalarını sağlayacak eser, göç sürecinin başlangıcından üçüncü kuşaklara değin gelişen dönüşümü işler ve her iki toplumun karşılıklı kalıp yargılarını eleştirir.

Bahar

Eser, orijinalinde *Kein Frühling für Bahar* başlığını taşır. Türkçeye "Bahar'a İlkbahar Yok" şeklinde çevrilebilecek başlık sadece *Bahar* adıyla çevrilmiştir. Alt başlığında "bir göç hikâyesinden fazlası" ibaresi dikkat

çekerken eserde göçün üzerinden yıllar geçse de iki toplum arasındaki etkisinin sürdüğü vurgulanmıştır.

Kendisi de bir Türk ile evli olan Adatepe hâlâ birçok kişide bazı kalıplaşmış yargıların mevcut olduğuna şahit olur. Kendi çevresi kocası Müslüman olduğu için “baskı altında olduğu” kanaatindedir “Un glaublich”, (2023). Birebir maruz kaldığı bu klişeleri yıkma adına eserinde ilk başta töre cinayeti olarak düşünülen sonrasında intihar olduğu imgesi yaratılan temayı göçmenleri anlamaları için seçtiğini belirtir.

Bahar, Almanya’ya gelin gitmiş bir annenin çocuğudur. Büyükanne ve büyükbabası gelinlerinin memleketten olmasını istemiş ve şu kalıp yargılara başvurmuşlardır:

“Ne de olsa kızlar normalde evlilikle birlikte kocalarının ailesine geçerlerdi ve eve kimin gireceğine dikkat etmek gerekiyordu. Kız her şeyden önce ağzını fazla açmadan oturup kalkmasını bilmek ve evdeki işlerin bir kenarından tutmak zorundaydı. Alman gelinlerin, yani Almanya’da büyümüş Türk kızların aklında eğlenceden başka bir şey olmazdı” (Adatepe, 2015: 17).

Sonuçta ise Almanya’da yetiştiği için karısıyla kültürel ayrılıklar yaşayan, çocuklarıyla ilgilenmeyen bir baba figürü ortaya çıkmıştır. Bahar, ilk çocuk olması sebebiyle annenin yeni ülkede yaşama uyum sağlamada zorluk yaşadığı döneme denk gelmiştir. Kız çocuk olduğu için de küçük erkek kardeşinden bile geri planda kalmıştır. Bahar, Türkiye ve Almanya arasında yaşamına devam etme konusunda en büyük gerilimi yaşayan taraftır. Eserde bir gençlik evinde Alman bir görevliyle yanarak can veren Bahar’ın erkek kardeşi tarafından töre cinayetine kurban edildiği sanılmaktadır. Ailenin tek erkek evladı Burak, suça meyilli bir göçmen görüntüsü sunmaktadır. Burak’ın hem töre cinayetlerini anımsatan aile içi bir cinayete hem de bir Alman vatandaşının ölümüne sebep olmakla suçlanması göçmenlere karşı duyulan güvensizliğin yansımasıdır. Ama dikkat edilmesi gereken nokta bireyi görüntüsünden hareketle sınıflamamak gerektiğidir. Aile içinde son derece haylaz olan erkek çocuk, ailenin beklentilerini karşılayamasa da öğrenim hayatında başarılı olabilir (Fichter, 2011: 224). Fakat özellikle göçmen erkeklere karşı ifade edilen kalıp yargılarda suça eğilim yakıştırması eserde sıklıkla rastlanan bir durumdur.¹

¹ Yetişkin erkek göçmenlerin tehdit unsuru olarak görülmesi Aylan Bebek karikatürüyle de yansıtılmıştır. Haberin detayı için “https://t24.com.tr/haber/charlie-hebdodan-aylan-bebek-karikaturu-buyudugunde-tacizci-olabilirdi,324092#google_vignette” adresi ziyaret edilebilir.

Öğretmen İna, kızını kaybeden oğlu da hapse düşen Hüsniye'yi evinde ziyaret eder. Ev, Alman kültürüne ait figürlerden uzaklaştırılarak bir Türk evine ait özelliklerle donatılmıştır:

"Tavanda kenarları garip bir şekilde onarılmış –kırılıp üzeri badanalanmış- bembeyaz kartonpiyer süslemeler vardı; kırılan yerlerde eskiden çıplak, tombul melek figürleri oturuyor olmalıydı ve bunlar muhtemelen şimdiki kiracıların dini inançlarıyla bağdaşmamıştı. Arif Bey beni oturma odasına aldığı anda televizyon çalışıyordu, televizyonun üzerine kaçınılmaz dantel örtünün yanı sıra küçük bir figür –bir köpek veya kurt- yerleştirilmişti" (Adatepe, 2015: 20-21).

Türk ailesinin dindarlığı, televizyon izleme alışkanlığı ve yabancı ülkede daha da belirginleşen milliyetçilik duyguları kendilerini en iyi şekilde ifade edebilecekleri özgürlük alanı evde, kalıp yargılarla sunulmuştur. Arif Bey, Almanya'da geleneksel aile düzenini milliyetçi öğelerle korumaya çalışan bir babadır. Hatta ailenin kadınları "hâlâ mutfakta erkeklerden ayrı yemek yer" (Adatepe, 2015: 221). Adatepe'ye göre "memleketlerinde ne milliyetçiliğe ne de dine sığınma gereğini görmeyen birtakım insanların yurtdışında gittikçe milliyetçi, ulusalcı ya da dinci kesilmeleri de sürekli izlenebilen bir gerçek"tir "Sabine Adatepe" (2023). Bu bireyin fiziki ayrılık yaşadığı toplumundan manevi anlamda da kopmaya karşı geliştirdiği bir tepkidir. İna, ziyaretinde ailenin en büyük erkeğine ayrılan koltuğa yerleşerek kalıp dışında bir tutum sergiler. Burak'ın odasını da inceleyen İna, Alman toplumuyla karşılaştığında Türk evinde ergenlik yaşında bir erkek çocuğun odasında bulunan eşyalara şaşırır:

"Odada televizyon olmadığı gibi bez hayvanlar da yoktu, şaşırtıcı; beklediğimden daha fazla kitap ve elbette bir sürü CD vardı. Peki ya duvarlarda veya dolap kapılarında 90-60-90 ölçülerinde çıplak kadın resimleri? Ergenlik çağının tam ortasında bulunan bir genç için tipik sayılabilecek bu dekorlar hiçbir yerde yer almıyordu" (Adatepe, 2015: 24).

İna kendi ulusuna ait kalıp yargılarla bir Türk gencinin odasını incelemiş ve şaşırmıştır. Benzer bir şaşkınlığı kursa gelen Türk kadınlar arasında da yaşar. Türk kadınları Almanlardan ve Alman hükümetinden endişe duymaktadır: "Almanlarla el sıkışmamalıyız. İlk önce selam veren biz olmayalım, yalnızca onlar selamlarsa karşılık verelim. Çocuk yuvalarında çocuklarımız mağdur ediliyor. Alman öğretmenler bizim çocuklarımızdan nefret ediyor. Alman kadınların istediği tek şey bizim erkeklerimiz" (Adatepe, 2015: 25).

İna, Türk ve Alman annelerin çocuklarına karşı tutumlarında kültürel farklılık olduğunu gözlemler: "Bir Alman anne, çocuk yaştaki oğlu şiirlerini getirseydi muhtemelen utanırdı. Hüsniye'nin gururlanması herhalde şiirin

Türkiye toplumunda kapladığı yerle açıklanabilirdi” (Adatepe, 2015: 27). Eserde Hüsniye'nin kızı Bahar ile gurur duyduğu bir anısı yokken oğlu Burak'ın yazdığı şiirlerin karalamalarını bile sakladığı görülür.

Her çocuğun kendine ait odası olduğunu düşünen İna, evin tek kız çocuğu olan Bahar'a ait bir oda olmamasına da şaşırır. Bahar, erkek kardeşinden büyük olmasına rağmen annesiyle aynı odada uyumakta, derslerini de mutfak masasında yapmaktadır. “Burak onun oğlu, her şeyi, gururuydu. Bahar ise yalnızca kızıydı” (Adatepe, 2015: 28). Kız çocuklarının maruz bırakıldığı ikincil statü eserde Bahar üzerinden Türk toplumuna atfedilen en belirgin kalıp yargıdır.

Türk kadınları hakkında genellemelerden edindiği bilgiler yanında Türk erkeğini de tanıyan İna, onların reddedildiklerinde şiddete başvuracağı kanaatindedir. Burak'ın ablasının arkadaşı Elif'e hayranlık beslediğini duyduğunda “Hep Burak'ın günün birinde bu reddedilme için intikam alacağını düşündüm. Büyüyünce ve Elif'in bir erkek arkadaşı olunca, Elif'e bir şey yapacağını” (Adatepe, 2015: 30). Küçüklükten itibaren her davranışı pohpohlanan erkek evlat, İna'nın bakış açısına göre ilerleyen yaşlarda da sınırların dışında bir yaşam sergileyecektir.

Kadın-erkek ilişkileri ve aile yapıları yanında eserde, Türk ve Alman devlet düzeni hakkında da kalıp yargılara rastlanır. Bahar, resmî nikâh olmadan dünyaya gelmiştir. Dedesi “Türk bürokrasisini yeterince tanıyorum, Alman bürokrasisi bizimkinden daha kötü olamaz” (Adatepe, 2015: 33) diye torunu ve kızının Almanya'ya hızlıca yerleşmesi için çabalarken Almanya'da yaşayan dünür Arif ise, “Siz köylüler hep dünyanın sizin etrafınızda döndüğünü sanırsınız” (Adatepe, 2015: 33) diyerek işlemlerin uzayacağını bildirir. İki dünürün ortak noktası karşı toplumu kendi kalıp yargılarıyla değerlendirmektir.

Nihat, kızının ve torununun pasaport işlemlerinin yapıp bir an önce Almanya'ya gidebilmelerini isterken karısı Melek Türkiye'de kalmalarından memnundur. Bu anlaşmazlık tartışmalarına sebep olur. Nihat karısının tutumunu kadın olmakla bağdaştırarak: “Herhangi bir gerekçe duymak istemiyordu. Tipik kadın işte” (Adatepe, 2015: 34) diyerek kalıp yargısını dile getirir. Nihat, kendi evliliğini düşündüğünde zamanın değişimine şaşırır. Evlilik aşamalarına dair yargıları belirgindir: “Önemli olan erkek ve kadının mantıklı bir iş bölümü yapması, ev hayatında sürtüşmelerin meydana gelmemesi ve kadının erkeğin kararlarına boyun eğmesiydi” (Adatepe, 2015: 35). Melek, “Gençler bugün artık bizim gibi yaşamak istemiyor” (Adatepe,

2015: 36) diyerek aşk ve sevginin de mutlu bir evlilikte gerekli olduğunu imler. Evliliğe dair kalıp yargılar da nesiller arasında fark göstermektedir. Hüsniye ebeveynlerinin isteği doğrultusunda bir evlilik gerçekleştirmiştir fakat mutluluğu bulamamıştır. Almanya'da uyum sorunu yaşamaktadır. Kızı için endişelenen Melek, dünürleriyle bu sorunu konuşmak istediğinde kocasından "Kızımız artık kayınpederinin ailesine ait. Evlenen bütün kadınların kaderi böyledir" (Adatepe, 2015: 39) cevabını alır. Kocasına karşı çıkan Melek de benzer bir kalıp yargı ile cevaplar: "Çünkü siz erkekler böyle durumların karşısında gözlerinizi kapatıyorsunuz" (Adatepe, 2015: 39). Çocuklarının geleceğine dair kararlarda anne babaların kalıp yargılara başvurmaları iletişim zorluklarına sebep olur.

Ailenin kız çocuklarına karşı tutumu, evlilik öncesi ve evlilik sonrası tamamıyla değişirken, erkek çocuk ömür boyu kıymetlidir. Hüsniye ilk erkek çocuğuna hamile kaldığında babası "Kızımın evliliği kurtulmuş muydu?" (Adatepe, 2015: 40) telaşındayken ikinci kez büyükanne olacak Melek "Müjdem i isterim!" (Adatepe, 2015: 40) diyerek kocasından erkek torun haberi karşılığında ödül bekler. Evin ilk çocuğu, dört yaşına kadar babasından uzakta büyüyen Bahar ise "[...] ne özlemler beklenen ve babasının soyadını sürdürecektir olan bir oğuldu ne de isteyerek yapılmıştı" (Adatepe, 2015: 41). Annesi erkek çocuk doğurmanın vermiş olduğu gurur içindeydi: "Annesi bir çiçek gibi açtı, sesi adeta başka bir kadının gurur ve çocuk sevgisiyle dolup taşan ve Bahar'ın geride kalan beş yıl içerisinde hiç duymadığı sesine dönüşmüş gibiydi" (Adatepe, 2015: 42).

Erkek kardeşin doğumuyla Bahar, istenmeyen çocuk olmanın yanında daha da zayıf ve değersiz görünen bir varlığa dönüşür. Erkek çocuğa gösterilen kalıp yargılardan oluşan yaklaşımlara itiraz eder: "Neden kendisi 'ufak kız' oluyordu da, beş yıl sonra doğan, konuşmak bir yana, henüz tek kelime bile anlamayan Burak 'büyük oğlan'dı'" (Adatepe, 2015: 44). Öte yandan baba Turan, ailesinin evlilik anlayışına başından beri karşıdır: Ailesinin kendisinden beklediği evlilik hayatının kalıp yargılarla şekillendirilmiş tekdüzeliğini sıkıcı bulur: "İnsanın ilk öpücükten önce şeref ve namusu üzerine evlilik sözü vermek zorunda olmadığı güzel sarışın kadınlar olmayacak, onların yerini, seneler içerisinde aynı her öğün masaya taşıdıkları beyaz ekmekler gibi kabararak dırdır eden anneler [...] alacaktı" (Adatepe, 2015: 73-74). Turan, aile baskısını hep üzerinde hisseder ve Türk aile yapısını eleştirir:

"Çünkü bu kültürde oğulun anneye karşı yükümlülüğü ayrı bir ev açmakla sona ermediği gibi, maddi bağımsızlıkla da bağlantısı yoktu. Oğul ebediyen çocuk

olarak kalır ve en büyük oğlandan ayrıca anne ve babasını yanına alması ve hayatı boyunca destek olması beklenirdi” (Adatepe, 2015: 76).

Eserde Türk annelerinin Almanya’da dış dünyayla etkileşim kurabilecek donanımına sahip olmamaları da eleştirilir. Burak’ın arkadaşı Leonie, yıllardır Almanya’da olup da kendini geliştirmeyen Türk annelerine eleştirisini Hüsnüye üzerinden yapar:

“Anneleri hep evdeydi; yemek yapıyor, etrafı temizliyor, ikisinin de döküntülerini toparlıyor, söyleniyor, ağlıyor ve saçını başını falan yoluyordu. Fakat çocuklarına yardım etmiyordu. Hiç etmedi. Almanca bilmiyordu, hala da bilmiyor, Almanya’da işlerin nasıl yürüdüğüne dair hiçbir bilgisi yok. Temizlikçi olarak çalışıp birkaç kuruş kazanıyor; fakat aslında hala köyde yaşıyor. [...] Başka bir yer tanımıyor ve buradan dışarıya çıkmayı da istemiyor” (Adatepe, 2015: 69).

Oksaar’ın (2008: 99) “İnsan, başka dillerin ve kültürlerin ışığında kendi dilini ve kültürünü daha bilinçli yaşar, duyumsar, onları diğer zamanlara göre daha doğru öğrenir” açıklaması gerekli etkileşim olmadığında etkisiz kalınacağını örnekler. Kadınların daha çok ev içinde kalması ve ailenin diğer üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu olması beklenmiştir. Cüceloğlu (2002: 166), bir sarmal olarak sınırlanmış bu hayat biçiminin zorluğunu şöyle tanımlar:

“Türkiye’de geleneksel kültür içinde sıradan bir Türk ailesinde yetişmiş bir genç kızın tümüyle bağımsızlığını ilan etmesi, [...] hiç dağ görmemiş birinin Everest’in tepesine çıkmak için hayatını yeniden planlamasına benzer. Genç kız kaderinin kafesinde ve bu kafesten çıkması olağanüstü bir farkındalık ve destek gerektirir”.

Hüsnüye bu tırmanışa kalkışmamışken kızı Bahar’ın ne kadar zorluk çekeceği de ortadadır. Turan ve Hüsnüye, her ne kadar maddi açıdan yüksek standartlara sahipeler de aralarındaki anlaşmazlık çocuklarını aile sevgisinden mahrum eder. Cüceloğlu (2002: 126), sevilmenin de bir gıda olduğunu belirtir ve ekler: “Sevildiğini bilen çocuk, iyi bakılan bir çiçek gibi gelişir. Sevilmeyen çocuk, susuz bırakılan bir çiçek gibi solar”. Anne-baba arasındaki çatışmaya doğdukları günden beri maruz kalan adeta büyük ebeveynler ve soyun devamı için dünyaya getirilmiş Bahar ve Burak çocukluklarını yaşayamamıştır. Babaları bilinci gelişmiş ve gelişmemiş babalar olarak ayıran Cüceloğlu, her kelimesinde Bahar’ın babası Turan’ı anlatmaktadır:

“Bilinci gelişmemiş baba eve geldiğinde çocuğunun kendini bekliyor olacağını farkında değildir; günlük iş yaşamının getirdiği yorgunluk, kaygı, stres onun bilincinin tümünü kaplamıştır. Eve dinlenmek için gelmektedir ve çocuğunu

gördüğü an 'Öff, şimdi bir de bu var başımda', diye düşünür ve mümkün olduğu kadar onu görmemeye, duymamaya kendini hazırlar" (Cüceloğlu, 2002: 127).

Annenin çocuğu korumak ve beslemek yanında Fichter'in de (2011: 108) belirttiği gibi "çocuğun okulunun planlanması" gerekir ki Hüsniye sadece onların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Çok sonradan gittiği dil kursuna ve temizlik işçisi olarak çalışmasına rağmen dil bilgisi yetersizdir. Turan (1992: 147-148), Hüsniye gibi olan ilk kuşak Türk göçmen ailelerin yaşam koşullarını zorlaştıran ve problemlerinin kalıcılığına sebep olan etmenleri şöyle sıralar:

- "dil öğrenmeye vakit ve para ayıramaması,
- gettolarda yoğunlaşması,
- çocukların Alman akrabalarından uzak olması ev içinde de Türkçe kullanmaya devam etmeleri,
- ailenin eğitim düzeyinin düşüklüğü,
- hazırlık sınıflarının etnik ayrışma alanına dönüşmesi,
- gitme ve kalma konusundaki kararsızlık,
- Türkçe eğitiminin ne aile de ne de okulda tam olarak yapılamaması".

Bahar ve Burak, Almanya'ya göç eden ikinci ve üçüncü kuşağın genelinde gözlemlenebilen bu koşulların çerçevelediği bir yaşam sürmeye zorlanmıştır. Bu durum bireyi, çevresini ve toplumu sıklıkla kalıp yargılarla değerlendirmeye iter. Rattner (akt. Jurth, 2009:14), "çok az sıcaklık sunan ancak bunun yerine koşulsuz itaat talep eden ebeveynlerle yaşanan çocukluk deneyimlerinin" kişiyi kalıp yargılara başvurmaya ittiğini belirtir.

Köklerinden kopmak istemeyen Türk ailenin, yabancı bir ülkede kendi dinamikleriyle var olma telaşında dünyaya gelen yeni nesil sevgi ve ilgiden uzak fakat aileye itaatkâr şekilde tutulmak istenmiştir. Özellikle Bahar, aile olmanın gereğini yerine getirmeyen bir yuvada hem bir genç kız olarak, hem Alman hem Türk vatandaşı olarak her hareketini otoriteye uygun olarak yapmaya zorlanmıştır. Kendinden büyüklere tanınan tolerans, ona küçük yaştan itibaren tanınmamıştır.

Ateş (2000: 18-28), geleneksel söylemlerde kadınlarla ilgili kalıplaşmış yargıların olumsuzluğuna dikkat çeker. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in güvenilir kaynaklara dayanan hadisleri ve Kur'an-ı Kerim incelemeleriyle kadına verilen önemi ve dış dünya hayatındaki yerini vurgulayarak geleneksel anlayışın yanlışlarını gösterir. Öyle ki kadının öğrenim görmesi, meslek sahibi olması, ticarete aktif olması, zenginleşmesi, istediği kişiyle evlenmesi, istemiyorsa evliliğe zorlanmaması İslam'da desteklenmiştir.

Fakat eserin örneklediği yaşam seyri içinde kız çocuklarını örnekleyen Bahar, evin içinde bile belli başlı kurallara uymalı, uslu ve kibar bir kız çocuğu görüntüsü sergilemelidir. Özellikle misafirlerin yanında dikkatli olmalıdır:

“Bahar mutfakta börekleri sağından solundan didiklerken anne ve yengesi tarafından engellenince kendisini “Misafirler gelince istediğim gibi yiyemem, güzel rujumu mahveder” diyerek savundu. Hüsnüye’nin yüzünü buruşturması üzerine “Ayrıca zaten hep edeple oturmamı veya hizmet etmemi ve kesinlikle ağzımı şapırdatarak veya parmaklarımı yalayarak göze batmamamı istiyorsunuz” diye ekledi” (Adatepe, 2015: 133).

Bahar, beğeni unsuru olarak çıkacağı görücü ziyaretleri için dış görünüşüne önem göstermek zorunda bırakılır. Mutfakta “Haydi bakalım, dışarı! Bu gidişle yediğin böreklerle benzeyeceksin!” (Adatepe, 2015: 133) eleştirisi beklentiyi özetler. Görücüler, evlilik bağıyla çocuklarının yurtdışında yaşamasını hedefler. Görücülerden bir tanesi yanlarında damat adayı olmadan gelir ve bu durum saygısızlık olarak görülür. Damat adayıyla sokakta karşılaşmalarında kendileriyle el sıkışmaktan kaçınması üzerine adayın eş seçiminde “dindarlığını kendisiyle paylaşacak olan bir kızı tercih” (Adatepe, 2015: 139) edeceği izlenimi hâkimdir. Bahar, Alman biriyle evlenmemesi için Türkiye’ye getirilip görücüye çıkarılmıştır. Farklı milletlerin evliliğine karşı çıkış Alman ailelerinde de gözlenir: “Hangi Alman aile, kızlarının bir Türk, hele siyahi erkek arkadaşla çıkagelmesini sevinçle karşılar?” (Adatepe, 2015: 145) sorusuyla Alman toplumunda gelenekçi düşüncelerin hâkimiyeti ve göçmenlere karşı tutum vurgulanır.

Bahar damat adayları içerisinde kendisiyle görüşmeye gelmemek için bahaneler uyduran ve aslında istemediğini belirten Musa’ya ilgi duyar. Musa’nın, annesi ve kız kardeşi türbanlıdır. Bahar, kabul görmek için başını kapatır. Hediye, “geriliğin ve kadın-erkek eşitsizliğinin bir göstergesi olarak gördüğü başörtüsünün her türlü şekline kesinlikle karşı”dır (Adatepe, 2015: 150), fakat Bahar’a karşı çıkmaz. Bu durum kocasının dikkatini çeker: “Sen değil miydin sürekli kadının siyasi İslam tarafından ezildiğini söyleyen ve ülkenin yavaş yavaş İslami bir toplum hâle getirilmesine karşı uyarıcı!” (Adatepe, 2015: 154). Almanya’da başörtüsüne dair yaklaşımlar değişmektedir: “[...] öğretmenlerin çoğu başörtüsünü ve benzer şeyleri çok kültürlülüğün ifadesi olarak hoşgörüle karşılıyordu. Bahar, ben ve daha birçok kız başörtüleri aşığalar ve karalardık” (Adatepe, 2015: 158) itirafında bulunan Elif hem kalıp yargılarının yanlışlığına hem de bu dönüşümün radikalliğine dikkat çekmiş olur.

Din, şekline göre sınıflandırılırken Friedrich Heckmann, dinî ayrımcılığın "kişide entegrasyon eksikliğine" "Din Entegrasyona Engel Mi?", 2023 sebebiyet verdiğini düşünür. İslamiyet, Avrupa'ya en çok sorun çıkaran din kabul edilir. Yapılan karşılaştırmada "Hristiyanlarda dindarlığın suç işleme oranlarını azalttığı belirtilirken Müslümanların dindarlığının suç oranlarında bir azalmaya neden olmadığı belirtiliyor" "Din Entegrasyona Engel Mi?", 2023. 2016 yılında *Alman Vakıfları Göç ve Uyum Bilirkişi Konseyi*'nin (SVR) hazırladığı raporda "dindarlığın" ancak çok "yumuşak" ve görünmez bir şekilde yaşandığı sürece "sorunsuz" olabileceğine dair" "Din Entegrasyona Engel Mi?" (2023) görüşlerin savunulması neden aynı gerekçenin Hristiyan dinine mensup kişilere uygulanmadığını akıllara getirir.

Geçmişteki etkileşimler bir yana Ortaylı (2016: 108-109), günümüzde bile Türk toplumu ile Avrupa toplumu arasında demografik ve sosyolojik yönlerden uyumlu bir birlik olmayacağını vurgular. Gedik'e göre (2010: 64) 1960'lı yıllardan itibaren etkin olan işçi göçü ile Almanya, "etnik bağlamda neredeyse tamamen homojenleşmiş bir ülke iken, artık hem bir göç ülkesi hem de çok etnikli bir devlet hâlini almış ve görece heterojen bir ülke olmuştur". Kirman'a göre (2010: 23-24), Berlin duvarının yıkılışı, Komünizmin çöküşü ve ardından Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla, Alkan'a göre (2015: 277) de 11 Eylül olaylarının sonrasında İslamofobi ortaya çıkmıştır.

İslamofobi, "İslam ve Arap dünyasından gelen göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin oluşturduğu etno-dinsel grupları dışlama ve ötekileştirme olgusunu" ifade eder (Yüksel, 2014: 197). Bezci'ye göre (2017: 7), "ötekileştirme, dışlama ve ayrımcılık biçimidir. [...] hiyerarşik bağlamda bir aşağılamadır". Er ve Ataman (2008: 766), Danimarka devlet okullarında bir din dersi kitabında "Her ne kadar her Müslüman terörist değilse de, her terörist Müslüman'dır" ifadelerine yer verilmesini eleştirir.

Eserde başını kapatarak İslamofobi unsuru olan ve evlilik kararında ciddiyetini gösteren Bahar'ı ailesinin "ev işlerinde kaybedecek" (Adatepe, 2015: 155) olma endişesi yanında Musa'yı bu evlilikten uzak tutan bir endişe daha mevcuttur. Musa;

"Almanya'daki kızların hepsinin ahlaken çürümüş olduğunu, zavallı Türk delikanlılarının güya sokakların altınla kaplı olduğu söylenen gâvurların diyarıyla bir bağlantı kurma peşinde olan aileleri tarafından satışı çıkarıldığını; oysa kendisinin Almanya'nın bu kadar harika bir yer olmadığını gayet iyi bildiğini, oraya daha önce gittiğini, Bahar gibilerini yeterince tanıdığını, kendisi için ancak

çok yüksek ahlaki değerlere sahip bir kızın söz konusu olabileceğini ima eden davranışlarda bulunmuştu” (Adatepe, 2015: 162-163).

Musa, Almanya da genç kızların cinsellikle erken tanışacağına inandığından kız kardeşine “kendisi gibi inançlı bir Müslüman için yalnızca el sürülmemiş bir kızın söz konusu olabileceğini ve böylece Bahar’ın yarış dışında kaldığını” (Adatepe, 2015: 177) belirtir.

Bekâret ve namus kavramı, kültürden kültüre ve eğitim düzeyine göre farklılaşan bir unsurdur. Geleneksel çevrede büyüyen kişilerde namus kavramında ilk sırayı bekâret ve vatana sadakat alırken şehir ortamında yetişen kimselerde namus denince ilk akla gelen dürüstlük ve ahlaklı olmak kavramları olmuştur (Tezcan, 1974: 267-269).

Musa için Bahar’ın başörtüsü takmaya başlaması da önemli değildir, birdenbire olan bu değişimi samimi bulmaz, çünkü “yalancı Müslümanların abartılı dış görünüşlerinden belli olduğu” (Adatepe, 2015: 163) kalıp yargısına sahiptir. Bu esnada 11 Eylül olaylarının yaşanması da başörtülü kişilere karşı hoşnutsuzluğu artırır. Öyle ki “Bahar’a sokakta, okulda, açıkça İslam taraftarı olan herkese olduğu gibi düşmanca” (Adatepe, 2015: 181) davranılır. Yazarın eserinde değindiği gibi Avrupa toplumu Müslümanları suçlu ilan etmek için hazır bulunmaktadır ve 11 Eylül olaylarının ardından “Türkçe veya Arapça isimler taşıyan veya yalnızca sokakta Türkçe, Arapça, Farsça veya Çeçence konuşan İslam arka planlı insanlar göz açıp kapayıncaya kadar potansiyel teröristler olarak damgalandı” (Adatepe, 2015: 165).

Hopyar (2017: 74), hâlen Almanya’da bir lisede² farklı uluslardan gelen çocukların ayrımcılığa maruz kaldığını vurgular. Hamburg’da bir lisede yaşanan olayda Alman öğrenciler ve mülteci öğrenciler aynı anda teneffüs yapmaz böylelikle birbirleriyle etkileşimi sınırlandırılır.

Avrupa devletlerinin dinî özelliklerine göre Hirschl (akt. Kepenek, 2017: 134), Almanya’da daha esnek bir din-devlet yapılaşmasının olduğunu dinin resmî olarak tanımlandığı ama sembolik değer gördüğünü belirtse de Müslümanlar tehdit unsuru görülmeye devam eder.

Küresel Müslüman Diaspora Projesi’nin ön raporuna göre “Müslümanların sayısı Avrupa’da 44 milyonu, ABD’de ise 5 milyonu”

² Haberin detayı için: “Warum Gymnasiasten und Flüchtlinge nicht gemeinsam in die Pause dürfen”, <https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/fluechtlinge-an-schule-in-hamburg-getrennte-pausen-zeiten-a-1089320.html>, Erişim Tarihi: 13.10.2023.

aşmıştır "Müslümanlar 2030'da" (2023). Sayının artışı Avrupa toplumunda tehlikeli bulunur. *Runnymede Trust Raporları*'nda dışlama (exclusion), şiddet (violence), önyargı (prejudice) ve ayrımcılık (discrimination) başlıklarına ayrılan İslamofobik görüşler, hizmet sektörünün başat olduğu iş sektöründe kendini göstermektedir. Düşük ücretli işlerde çalışan göçmenler dinlerinin farklı olması ve özellikle en son dinin mensupları olmaları sebebiyle de yıpratılmaya çalışılmıştır.

Bertolazi "Avrupa'dan Eurabia'ya?" (2023) tarihçi Bat Year'm, "Eurabia" kavramıyla Avrupa'nın göçlerden rahatsızlığına açıklık getirir. 16 milyon Müslüman nüfusu onlara endişe vermektedir.

Albayrak (2007: 277), 11 Eylül'ün ardından Avrupa toplumunda Haçlı ruhunun tekrar canlandığını ve soykırımcı bir tabiat uygulamaya sözel ve fiziki olarak devam ettiklerini belirtir. Albayrak (2007: 52) Batı zihniyetinde artık bir değişim olduğunu ve "Bize benzemeyen halkları yok edelim" yerine "Bize benzemeyen halkları tepe tepe kullanalım" aşamasına geçildiğine dikkat çeker.

Uyum aşamasında çokça örnekleri görülen bu yaklaşım uyum dışı davranış sergileyenlerin ülkeden çıkarılmasına sebep olacaktır. İsviçre vatandaşlık dairesi, Müslüman kapalı hanımların "Başını açmayacağını beyan etmek suretiyle yetersiz entegrasyon temayülü sergilemiştir" (Albayrak, 2007: 64) bahanesiyle bu kimseleri sınır dışı etmek ister.

Kirman (2010: 32-36), Müslümanlar ile Avrupalılar arasındaki dil yetersizliğinden kaynaklanan iletişim eksikliğinde Müslümanların Hristiyanlığı tanıdıklarını ama kendi dinlerini en son ve geçerli din gördüklerini, yine de Hristiyanlıktan etkilenerek kendi inanç ve kültür sistemlerini kaybetme korkusuyla uzak durmayı seçtiklerini belirtir. Bu durum ilk kuşaktan itibaren görülen ve devam etmekte olan bir sorundur. Avrupa'nın da çok kültürlü bir geçmişe sahip olmaması bu sorunların şiddetini artırmaktadır. İki toplum etkileşim azlığından kaynaklanan önyargıları empatiyle aşmak durumundadır. Fakat Avrupa'daki bazı oluşumlar buna engel olmak için mücadele eder. *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes* (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar) ifadesinin baş harflerinden oluşan *Pegida* aşırı sağcı tutumuyla Avrupa'nın İslamlaşmasına karşı Almanya'da kurulmuş bir örgüttür. Kurucusu Lutz Bachmann, sosyal medya paylaşımlarında "mültecileri "sığır" ve "pislik" olarak nitelendirip, ırkçı nefreti kışkırtmakla" ön plana çıkar "Almanya Pegida Mahkemesi", 2023. *PEGIDA*'nın önceliği

“Hristiyan-Yahudi Batı kültürünün ve Alman kimliğinin korunması”dır ve afişlerinde İslamiyet’i terörle bir tutarak etki alanını genişletmeyi hedeflemektedir “Son Alman fenomeni’ hakkında” (2023).

Alkan (2015: 284) bir başkaldırı hareketi olarak değerlendirdiği PEGİDA’nın “çok da masum bir hareket olmadığına” inanır (Alkan, 2015: 287). Pankartlarında “Biz halkız” ve “Avrupa’da şeriata hayır” ifadeleriyle Alman devletinin kendi vatandaşını öncelmesini arzulamakta, etkileşimden rahatsız olduklarını duyurmaktadırlar “Politik und Gesellschaft auf dem Prüfstand” (2023). Bu son derece katı tutumun geçmişte de sergilendiğini, Alman Edebiyatında önemli bir yere sahip olan Friedrich Hölderlin, *Hyperion II* adlı eserinde şöyle dile getirmiştir:

“Ben dünyada Almanlar kadar iç uyumu olmayan, bilmeyen bir ulus daha olabileceğini düşünemiyorum, düşünürleri var, insan yok; rahip var, insan yok; efendiler, köleler, gençler var ağır başlı kimseler dolu, insan yok, böyle bir yerin – dökülen kanın toprağa karışıp gittiği, kopmuş el ve diğer organların karmakarışık yattığı- bir savaş meydanından farkı ne?” (akt. Fűrüzan, 2003: 192-193).

Hölderlin’den bu yana Avrupa toplumunun katı tutumunun sürmesi dikkat çekici bir nokta olsa da işçi göçü ile ortaya çıkan etkileşimin Alman toplumuna katkısı unutulmamalıdır. Bezci (2017: 8), İslamofobiyi “Müslüman düşmanlığına hatta İslam karşıtlığı/düşmanlığına kadar geniş düşünmeli, ayrımcılığın, ötekileştirmenin, dışlamanın, tahammülsüzlüğün ve aşağılamanın bir formu” olarak düşünülmesi gerektiğini salık verir.

Eserde bu yaklaşımın izleri farklı dinden ve toplumdan kişilerin suça meyilli kişiler oldukları kalıp yargısıyla somutlaştırılır. Bahar’ın öldüğü binada çalışan sivil asker Sebastian’ın akrabası Türk ailelerine karşı önyargılıdır ve “Bu ayaktakımıyla ilişkiye girersen böyle olur işte” (Adatepe, 2015: 66) suçlamasıyla çocuklarının başına gelen olayın değersiz, uyumsuz, tehlikeli kabul edilen yabancı aileden kaynaklandığını düşünür.

Almanya’daki Türk aileleri yıllar geçse bile hâlâ ayaktakımı olarak görülürken Türkiye’deki aile yapılarında belirgin bir değişim olmakta kadının rolü güçlenmektedir. Melek, saçlarını kısaca kestirdikten sonra kocasının da fark ettiği üzere “[...] önemli ölçüde özgüven kazanmış veya daha doğrusu dikbaşlı olmuştu. Yoksa bu durum [...] telaffuz bile edemediği kadın hakları, özgürleşme, eşit haklar gibi konular hakkında yaptığı konuşmalarla mı bağlantılıydı?” (Adatepe, 2015: 86). Kadının içe kapanıklığını, suskunluğunu ve önemli konular hakkında fikir beyan etmek bir yana konuşmaktan bile kaçınmasına neden olan görüntüsü değişmekte, bu ise erkek dünyasında endişe uyandırmaktadır.

Diğer yandan Almanya'da da farklı milletlerden kimselerin potansiyel suçlu olamayacağını savunan kimseler de ortaya çıkmaktadır. Leonie, İna'ya Türk genci Burak'ı hapisten çıkarması için yardımcı olmakta aile ve arkadaşlıkları hakkında bilgi vermektedir. İna, işi gereği bu semtlerdeki sorunlara bir diğer ifadeyle sadece negatif durumlara yoğunlaşmıştır. Leonie, bu durumda kalıp yargıların etkili olduğunu ve değişmesi gerektiğini eleştirel bir dille ifade ederken Alman çalışanlara karşı kalıp yargıları kullanır: "Sizler yalnızca veya en azından ağırlıklı olarak sorunları görüyorsunuz. İyi giden, sorunsuz işleyen veya müthiş güzel olan şeyleri hiç fark etmiyorsunuz ve bunlardan burada da diğer her semtte olduğu gibi fazlasıyla var" (Adatepe, 2015: 191). İna, gettoların daha çok toplumun ekonomik açıdan zayıf ve devlete karşı muhalif fikirler taşıyan kimselerce tercih edildiğini düşünmekte ısrarcıdır. Leonie de maddi gücüne üstelik Alman olmasına rağmen "[...] bu semtin insanıyım ve hiçbir zaman buradan gitmem. Ayrıca bir istisna da değilim" (Adatepe, 2015: 191) diyerek yaşam alanına duyduğu aidiyeti ve buralarda yaşayan insanlara yönelik kalıp yargıların gerçeği yansıtmadığını vurgular.

Gettolarda sanılanın aksine aidiyet bağının geliştiği bir yaşam kurulmuşken Almanya'nın bürokratik yapısı Bahar'a başörtüsü kullanmaya başlamasının ardından iş yaşamında zorluk çıkarır. Bahar, başını açmaya zorlanır fakat bunu kabul etmez. Bahar'ı destekleyen Hadiye, "Bahar'ın doğru yaptığını düşünüyorum. Bugün başörtüsü, yarın siyah saçları. Açık konuşmak gerekirse, orada insanları asıl rahatsız eden şey, onun Türk kökeni" (Adatepe, 2015: 199) diyerek aslında sembolleştirilen örtünün arkasında Türk ve Müslüman kökenli kişilere ait nefret içeren kalıp yargıların olduğunu belirtir.

Bahar'ın İstanbul'da yalnız yaşayan ve çalışan Semra'nın yanına gitme kararı da aile üyelerince hoş görülmez. Hadiye, "Semra'nın yalnız yaşayıp yine de her türlü zorlukla baş etmesinden hoşlanmıyorsun. Siz erkekler ondan, daha doğrusu onun gibi kadınlardan korkarsınız. Siz erkekler koruyucu gibi görünen birilerine ihtiyaç duymayan kadınları istemezsiniz" (Adatepe, 2015: 194) sözüyle kayınpederini eleştirir. Kayınpeder, gelininin cesur çıkışlarına yine kalıp bir yargıyla çözüm bulacaktır. "Kuyruğu dik tutarak kadınların saldırısından kurtulmanın en iyi yolu hiç değişmemiştir: konuyu değiştirmek" (Adatepe, 2015: 194).

Hüsniye ve Turan'ın boşanma kararının ardından kardeşi Feridun Almanya'ya giderek onu getirme niyetindedir fakat Almanya genç Türk erkeği kalıp yargısından hareketle, "[...] durduk yere ailesini ve malını

mülkünü bırakıp artık o kadar da çekici olmayan Almanya’da beleşçi olarak bir hayat kurmaya niyetli olduğunu düşündüklerinden” (Adatepe, 2015: 200) kendisine vize vermemişlerdir.

Burak suçlu olduğuna dair kanıt bulunamadığı için serbest bırakılır. Bundan kısa bir süre önce de Elif, Türkiye’ye kaçar. İna, Elif’in gidişine anlam veremez. Leonie, durumu Türkleri ve Alman bürokrasini eleştiren kalıp yargılarla açıklar: “Birisini bir halt yiyip enselenmesine ramak kalmışsa, yani durum tehlikeliyse tüyer. Apaçık bir durum bu. Türkiye kökenli yurttaşlar için ise en kolayı ilk önce Türkiye’ye sığınmak. Uluslararası hukukun çarkları çok yavaş işler” (Adatepe, 2015: 207). Leonie, her yaşta Türk bireylerle olumlu ve birebir tanışıklığı olması sebebiyle bu toplumu tanımakta ve gördükleri haksızlık karşısında objektif hareket edebilmektedir.

Sonuç

Kalıp yargılar yaş, cinsiyet, dinî, mesleki ve kökene ait değerleri içine alan yakıştırmalarla sabitlemiş ifade çeşitleridir. İletişim öncesinde zihinde genellikle önkemilerin olumsuz yargılarına yoğunlaşıyor oluşu yeni karşılaşmalarda yanlış değerlendirmelere hatta etkileşimin sağlanmamasına sebep olabilmekte ayrıştırıcı yönüyle iletişimi engellemektedir.

Toplumlarası etkileşimin savaşlar, göçler, ekonomik sebepler, turistik geziler ve öğrenim amaçlı ziyaretler başta olmak üzere çeşitli sebeplerle artıyor oluşu kalıp yargıların arasına zamanla yeni ifadelerin de ekleneceğini göstermektedir. Almanya ve Türkiye ekseninde şekillenen eserde daha çok Almanya’da yaşayan Türklerin davranışları Alman bakış açısıyla incelenerek genel bir Türk imajı oluşturulmuştur. Bu imajda Türk erkekleri Türk kadınlarını kısıtlayıcı uygulamalarıyla eleştirilmektedir. Türk kadını 11 Eylül saldırılarının ardından artan İslam karşıtı görüşlerin hedefi hâline gelmiştir. Türk kadınlarının özellikle birinci ve ikinci kuşak olmak üzere dil ve kültürel becerisi eksiktir. Göçmen kadın nüfusu kalıp yargılarla şekillenmiş yabancı dile ve dış dünyaya hâkim olmayan, ev içinde bir hayat sürdüren, göçmen eril nüfusun gölgesinde resmedilmiştir. Alman devleti bu durumdaki kadınların hayata aktif katılımını önceleyen programları uygulamada geç kaldığı için eleştirilmektedir. Bu durum doğrudan üçüncü kuşağı da etkilemekte yeni nesil aileden gereken desteği ve ilgiyi alamadığı için kültüründen kopmaktadır. Yine göçmen kökenli gençlerin öğrenimlerini sürdürmede daha da önemlisi iş bulmalarında aksaklıklar yaşanmaktadır. Eserde sorumluluğunu çalışma mekânıyla sınırlandıran, ortak yaşam alanlarında azınlıklardan olabildiğince uzak durmayı tercih eden ve kalıp yargılarla karar alan Alman çalışanlarının yine Alman gençler tarafından

eleştirilmesi bir ilktir. Genç nesil Alman nüfusunun heterojen yapısının sürekliliğini kabul etmiş, öğrenim ortamlarında çatışmayı en aza indirmiş ve arkadaşlık bağını kuvvetlendirmiştir. Fakat toplumda meydana gelen en ufak bir sorun ileri yaş mensupları tarafından azınlıklara itham edilmeye devam etmektedir.

Türkiye, Almanya'da yaşayanlar için geleneğini korumaya devam eden sabit, durağan bir ülke iken Türkiye'de yaşayanlar modern hayata geçmiş ve birçok gelişmeyi ardı ardına yaşamaktadır. Değişen zamana rağmen küçük gören, ayırıştırıcı, kısıtlayan, alışkanlıktan kaynaklanan genellemelerin, doğru olmayan yaklaşımların sürdüğü tespit edilmiştir.

Ebeveynler tarafından kurulan yaşamda ikinci ve üçüncü kuşağın çatışmaları belirgindir. Geleneksel baskılarla evlendirilen oğul ve hayatını yabancı bir ülkede sürdürmeye zorlanan tecrübesiz ve öğrenimi yetersiz kız çocuğu uyum sürecinde çatışmaların odak noktasıdır. Ana kahraman Almanya'da dinini yaşamaya çalışan Müslüman bir kız olarak erkek çocukların gerisinde kalmakta ve samimi olmamakla suçlanmaktadır. Evlerinde kendisine bir odanın ayrılmayışı, Alman toplumunca en çok yadırganan unsur olarak ön plana çıkarılmıştır. Eserdeki diğer kadınlara bakıldığında Türkiye'de yaşamaya devam edenlerin kendilerini ifade etmede daha cesur olduklarını Almanya'ya götürülen ve kendilerini geliştirmeye izin verilmeyen kadınların ise kabuğuna çekilmiş bir yaşantıya zorlandıkları görülmüştür. Yeni nesilden bunun dışına çıkmak isteyenler ise kültürel değerlerden uzaklaşmakla suçlanmıştır.

Türk erkek çocuğu ise yaşamında ikiliği barındıran bir karakterdir. Türk toplumunda cinsiyeti belli olur olmaz müjdeli bir haber olarak paylaşılırken Avrupa toplumunda tehlike arz eden göçmendir. Kültürel ve tarihî etki, kişisel sınırlı deneyim ve algıdan oluşan bu yargıların genele yayılmasının yanlışlığı eleştirilmiştir.

Eserin ilk sayfalarında Almanya bir kurtuluş aracı olarak yeterli imkâna sahipken eserin sonlarında gücünü kaybetmiştir. Ayrıca Türkiye'nin şartlarının iyileştiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla iki ülke bireyleri ve ekonomisi için sarf edilen kalıp yargıların geçerliliğini yitirirken kullanılmaya devam edilmesinin yanlışlığı vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

ADANIR, Oğuz (2010), "The Immigrants Those are Easy, Difficult, and Impossible to Educate and Integrate into European Countries", Ed. Aydoğan İsmail ve Yaylacı, Faruk, *European Turks "Education and Integration"* 2.

Uluslararası Eğitim ve Uyum Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, Kayseri, 1-5.

- ADATEPE, Sabine (2015), *Bahar*, İstanbul, Ayrıntı.
- AHMAD, Farah, SHIK, Angela, VANZA, Reena, CHEUNG, Angela, GEORGE, Usha, ve STEWART, Donna (2005), “Voices of South Asian women: immigration and mental health”, *Women & health*, 40.4, 113-130.
- AKMEŞE, Zuhâl ve DENİZ, Kemal (2015), “Kadına Yönelik Cinsiyetçi Söylemin İnternet Haber Portallarında Yer Alma Biçimleri”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8.1, 311-326.
- ALBAYRAK, Hakan (2017), *Haçlı Seferi’nden Günümüze Batı’nın Soykırımcı Tabiatı*, Vadi Yayınları, Ankara.
- ALKAN, Nail (2015), “Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği”, *Gazi Akademik Bakış*, 16, 275-296.
- ALTINTAŞ, İrem Namlı (2022), *Eğitimde Alternatif Öğrenme Araçları*, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- ATEŞ, Ali Osman (2000), *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul, Beyan Yayınları.
- AYDOĞAN, İsmail, BAYRAM, Nuran ve AYDIN, Pınar (2010), “Who has a higher Quality of Life? Türkisch Immigrants in Sweden or Türkisch People living in Turkey?”, Ed. İsmail Aydoğan ve Faruk Yaylacı, , *European Turks “Education and Integration” 2. Uluslararası Eğitim ve Uyum Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi*, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, Kayseri, 381-391.
- BEZCİ, Bünyamin (2017), Avrupa’da Göç Politikaları, İslamofobi ve Aşırı Sağın Yükselişi. *Avrupa’da Göç ve İslamofobi Avrupa’da göç ve Mülteci Olgusu Raporu Avrupa’da İslam Düşmanlığı Raporu*, DİAM, Sakarya.
- BHABHA, Homi Kharshedji (2016), *Kültürel Konumlanış*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- BLUMENBERG, Hans (2002), *Gemi Batıyor Seyrediyorlar*, Dost Yayınevi, Ankara.
- BUCHANAN, William ve CANTRIL, Hadley (2010), “Ulusların Stereotipleri”, Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, Çev. Ünsal OSKAY, Der Yayınları, İstanbul.
- COŞKUN, Merve, KELEŞ, Fatma Hilal Ergen ve BURNAZ, Şebnem (2017), “Türkiye ve Türk Ürünlerine Yönelik Ulusal Kalıp Yargılar Üzerine Bir Araştırma”, *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 9.2, 297-316.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2002), *İletişim Donanımları, Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- DAĞABAKAN, Fatma ve DAĞABAKAN, DAVUT (2018), "Türkçe ve Almanca Politik Dilde Stereotipler", *Filolojide Akademik Araştırmalar Dünya Dilleri ve Edebiyatları Çalışmaları*, 125-152.
- ER, Tuba ve ATAMAN, Kemal (2008), "İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17.2, 747-770.
- EROĞLU, Ömer (2013), "Tutumlar", Ed. Ali ŞİMŞEK, Ömer EROĞLU, Davranış Bilimleri, Eğitim Kitabevi, Konya, 128-163.
- FICHTER, Joseph (2012), *Sosyoloji Nedir?*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- FOUCAULT, Michel (2017), *Kelimeler ve Şeyler, İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*, Ankara, İmge Kitabevi.
- FÜRÜZAN, (2003), "Yeni Konuklar", Ed. Gültekin EMRE, Türk Edebiyatında Berlin, YKY, İstanbul, 9-37.
- GEDİK, Erdoğan (2010), "Almanya'da "Öteki" Olmak, "Öteki" Kalmak", *Folklor/edebiyat*, 16.62, 41-68.
- GİRARD, René (2005), *Günah Keçisi*, Kanat Kitap, İstanbul.
- GÖKDAĞ, Rüçhan (2004), Sosyal Biliş, Ed. Sezen ÜNLÜ, Sosyal Psikoloji, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 35-49.
- GROTH, Sibylle (2003), *Bilder vom Fremden: zur Konstruktion kultureller Stereotype im Film*, Tectum Verlag DE, Marburg.
- HINTON, Perry (2000), *Stereotypes, Cognition and Culture*, Psychology Press, New York.
- HISSY, Maha El (2012), *Getürkte Türken*, Transcript Verlag, Bielefeld.
- HOGG, Michael ve VAUGHAN, Graham (2018). *Social Psychology*, Pearson, New York.
- HOPYAR, Zehra (2017), Avrupa'da Göç ve Mülteci Olgusu Raporu, *Avrupa'da Göç ve İslamofobi Avrupa'da göç ve Mülteci Olgusu Raporu Avrupa'da İslam Düşmanlığı Raporu*, DİAM, Sakarya.
- IŞIK, Şehnaz (2013), "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Cumhuriyet Üniversitesindeki Gençlerin Almanlara Yönelik Kalıp Yargıları" *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36.2, 159-191.
- İŞBİLEN, Ayşe ve İMER, Zahide (2010), "A Study of Turkish Migrant Entrepreneurs Operating in Europe – The Case of Garment Industry", Ed. İsmail AYDOĞAN ve Faruk YAYLACI, *European Turks "Education and Integration"*, 2. *Uluslararası Eğitim ve Uyum Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi*, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, Kayseri, 30-48.

- JURTH, Alina (2009), *Stereotype und Vorurteile, Eine Untersuchung zum Deutschlandbild schwedischer Studenten*, Grin Verlag, Deutschland.
- KARTARI, Asker (2014), *Kültür, Farklılık ve İletişim, Kültürlerarası İletişimin Kavramsal Dayanakları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KEPENEK, Büşra (2017), *Avrupa'da İslam Düşmanlığı Raporu, Avrupa'da Göç ve İslamofobi Avrupa'da göç ve Mülteci Olgusu Raporu Avrupa'da İslam Düşmanlığı Raporu*, DİAM, Sakarya.
- KİRMAN, Ali (2010), "İslamofobi'nin Kökenleri: Batılı mı Doğulu?", *Journal of Islamic Research* 21.1, 21-39.
- KÖRNER, Christian (2013), *Geschlechterstereotype. Konzept, Inhalte und soziale Folgen*, GRIN Verlag, München.
- LINDNER, Sarah (2009), *Das Bild der EU in Ecuador*, LIT Verlag, Berlin.
- LIPPMANN, Walter (2004), *Public Opinion*, Dover Publications Inc, New York.
- NECATİGİL, Behçet (2015), *Eski Sokak*, YKY, İstanbul.
- NEUBAUER, Jochen (2011), *Türkische Deutsche, Kanakster und Deutschländer*. Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg.
- OKSAAR, Els (2008), *Kültürler Arası İletişim Bağlamında Kültür Kuramı*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- ORTAYLI, İlber (2016), *Avrupa ve Biz*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖNER, Burak ve UÇAR, Bayram (2023), "Beden Eğitimi ve Sporda Cinsiyet Stereotipleri", *Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar-II*, Ed. Ender Ali ULUÇ ve Sinem ULUÇ, Özgür Yayınları, Gaziantep, 35-56.
- ÖZKANTAR, Özer (2022), *Eril Bakışın Gölgesinde David Lynch Sineması ve Kadın: Göstergibilimsel ve Psikanalitik Bir Yaklaşım*. Efe Akademi Yayınları, İstanbul.
- PERK, Derya (2019), "Osman Engin'in" Deutschland Allein zu Haus" ve Hatice Akyün'ün "Einmal Hans mit Scharfer Soße" Eserlerinde Kalıp Yargılar", *DTCF Dergisi*, 59.02, 758-771.
- SAĞLAM, Musa (2015), "Dünya Edebiyatının Oluşumunda Çevirinin Oynadığı Rol", Ed. Musa DEMİR, Hasan ÖZER, Hüseyin ALPSOY, II. Uluslararası Türk ve Dünya Edebiyatları Arasında Etkileşimler Sempozyumu, Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 4, Buluş Tasarım ve Matbaacılık, Ankara, 3-11.
- SAKALLI, Nuray ve TÜRKOĞLU, Beril. (2019), "Erkek Olmak ya da Olmamak: Sosyal Psikolojik Açıdan Erkeklik/Erkeklik Çalışmaları". *Türk Psikoloji Yazıları*, 22.44, 52-76.
- SERVAIS, Sophie (2010), "Comfort Migration" and "Comfort in Migration": Immigrants in Turkey and Immigrants from Turkey: Comparative

- Anthropology, Ed. İsmail AYDOĞAN ve Faruk YAYLACI, European Turks "Education and Integration" içinde, 2. *Uluslararası Eğitim ve Uyum Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi*, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, Kayseri, 15-29.
- SIX, Bernd (1987), „Stereotyp und Vorurteile im Kontext sozialpsychologischer Forschung, in Erstarres Denken, Studien zu Klischee, Stereotyp und Vorurteil in englischsprachiger Literatur“, Ed. Günter BLAICHER, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 41-55.
- TEZCAN, Mahmut (1974), *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıp Yargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- THIELE, Martina (2015), *Medien und Stereotype: Konturen eines Forschungsfeldes*, Transcript Verlag, Bielefeld.
- TURAN, Kadir (1992), *Almanya'da Türk Olmak*, Sümer Kitabevi, İstanbul.
- WAHRIG, Renate Burfeind (1987). *Wörterbuch der deutschen Sprache*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
- WINKGENS, Meinhard (1987), „Das Italienbild bei D.H. Lawrence unter besonderer Berücksichtigung von "The Lost Girl": Zur ästhetischen Produktivität nationaler Stereotypen, in Erstarres Denken, Studien zu Klischee“, Ed. Günter BLAICHER, *Stereotyp und Vorurteil in englischsprachiger Literatur*, G. Narr, Deutschland, 295-311.
- YÜKSEL, Mehmet (2014), “İslamofobi'nin Tarihsel Temellerine Bir Bakış: Oryantalizm Ya Da Batı ve Öteki”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 72.1, 189-200.

Çevrim İçi Kaynaklar

- “Müslümanlar 2030'da Avrupa'nın yüzde 8'ini oluşturacak”, (2023, 14 Ekim), Erişim Adresi: <https://www.asbu.edu.tr/sites/anasayfa.asbu.edu.tr/files/inlinefiles/M%C3%BCsl%C3%BCmanlar.pdf>
- Almanya Pegida Mahkemesi, (2012, 13 Ekim), Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160419_almanya_pegida_mahkeme
- Asimilasyon, (2023, 14 Ekim), Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Atlas of Prejudice, (2023, 29 Ekim), Erişim Adresi: <https://atlasofprejudice.com/>
- Avrupa'dan Eurabia'ya?, (2023, 13 Ekim), Erişim Adresi: <https://tr.topwar.ru/126989-ot-evropy-k-evrabii.html>
- Din Entegrasyona Engel mi?, (2023, 13 Ekim), Erişim Adresi: <https://perspektif.eu/2016/06/01/din-entegrasyona-engel-mi/>
- Entegrasyon, (2023, 14 Ekim), Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Politik und Gesellschaft auf dem Prüfstand, (2023, 12 Ekim), Erişim Adresi: <https://www.lpb-bw.de/pegida>

- ‘Son Alman fenomeni’ hakkında bilmeniz gereken her şey 9 Soruda (2023, 13 Ekim), Erişim Adresi: <https://www.diken.com.tr/9-soruda-pegida-son-alman-fenomeni-hakkinda-bilmeniz-gereken-sey/>
- Sabine Adatepe Hakkında: https://translex.ege.edu.tr/tr-6337/sabine_adatepe.html, (Erişim tarihi: 13.10.2023)
- Sabine Adatepe: <https://t24.com.tr/k24/yazi/sabineadatepe,446>, (Erişim tarihi: 19.10.2023)
- Sabine Adatepe: http://www.sabineadatepe.com/cumhuriyet_hafta.htm, (Erişim tarihi: 29.10.2023)
- Stereotip: <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 17.10.2023)
- Tembel beyinlerin nefret etmek için yarattığı klişe insan: <https://indigodergisi.com/2016/07/stereotip-tembel-beyinlerin-nefret-etmek-icin-yarattigi-klise-insan/>, (Erişim tarihi: 17.10.2023)
- Stereotyp: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Stereotyp>, (Erişim tarihi: 22.10.2023)
- “Warum Gymnasiasten und Flüchtlinge nicht gemeinsam in die Pause dürfen”: <https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/fluechtlinge-an-schule-in-hamburg-getrennte-pausen-zeiten-a-1089320.html>, (Erişim tarihi: 13.10.2023)
- “Unglaublich, wie viele Vorurteile es noch gibt“: <https://taz.de/!323200/>, (Erişim tarihi: 13.10.2023)